

Skoginspektør Nicolai Hersleb Ramm

Nicolai Hersleb Ramm var skoginspektør i Nord-Østerdalen fra 1785 til han døde i 1830. Men han hadde sitt virke og sitt engasjement langt utover dette embetet og langt utenfor Nord-Østerdalen. Som 70-åring skrev Ramm sine erindringer. Dette erindringsnotatet er gjengitt i *Norsk lokalhistorisk tidsskrift. Årbok for Glomdalen* har to artikler om Ramm (1974 og 1975) som bygger på erindring-notatene. For mer om familielivet til Ramm viser jeg til disse artiklene.



Skoginspektør
Nicolai Hersleb Ramm
f. 4/2 1756
† 11/9 1830

Nicolai Hersleb Ramm var født i Furnes i 1756. Han kom fra en familie med mange embedsmenn og militære. Ramm ble utdannet underoffiser. Han gikk også på Den Mathematiske Skole (dvs. Krigsskolen) i Christiania, der en viktig del av utdanningen var landmåling og karttegning. Han hadde ulike oppdrag med oppmåling og kartlegging fram til han ble utnevnt som skoginspektør for Nord-Østerdalen. Selv om en kan ane en temmelig selvbevisst mann i Ramms erindringer, nevner han alle sine oppgaver og gjøremål kun i korte vendinger.

I denne artikkelen vil jeg prøve å sette Nicolai Hersleb Ramms store og allsidige engasjement i Nord-Østerdalen inn i den samtiden han var en del av. Den lokale skribenten Tore Aaen gav Ramm denne attesten i *Tynset: en bygdehistorie* som kom i 1925:

Ramm betegnes som en mann med sterke grunnsetninger. Selv gjennomførte han streng orden og punktlighet i alle gjøremål og krevde det samme med alle han kom i berøring med. Alltid var han den noble, varmhjertede og hjelpsomme mot alle han kunne gi en håndsrekning.

Tiden da Ramm hadde sitt virke i Nord-Østerdalen, var en brytningstid i Norge. Dette var også en tid preget av uår

og vanskelige økonomiske forhold. Folke- mengden i Norge hadde en relativ sterk vekst disse årene. Utfordringer knyttet til befolkningspresset ble løst på flere måter. Samfunnsklassen med husmenn med og uten jord økte i antall. Det var ofte yngre sønner på gardene som ble husmenn. Det ble også en økt oppdeling av jordbruks- eiendommer. En tredje måte befolknings- presset ble løst på, var bureising og nye rydningsplasser.

Trass i fredstid og gode konjunkturer, hadde Danmark-Norge tunge økonomiske tider. Statsgjelden var kommet opp i 30 millioner riksdaler i 1784. Men sist på 1790-tallet steg prisene på det engelske tømmermarkedet. Dette gjorde det lønnsomt å utnytte selv fjerntliggende skoger. Bergverkene hadde stort behov for tilgang på skogsvirke i sin produksjon. Konsekvensene av den harde hogsten hadde for lengst blitt merkbar og bekymringen over rovdrift av skogene og tømmermangel var stor. Det ble innført lover i forsøk på å redusere utarmingene av skogene. Det ble også gjort to forsøk på å opprette generalforstamt og skoginspektører ble ansatt. Generalforstamtene var en tidlig form for offentlig skogoppsyn. Store deler av skogene lå i allmenninger og sameier. Deling av disse skogene til enkelteiendommer for bøndene ble sett på som et middel for å hindre rovhogst av skogene.

Under Napoleons-krigene fikk eksportnæringene problemer og arbeidskraften fra disse næringene ble drevet over til jordbruket. Blokade hindret korn fra Danmark. Krigene førte med seg uroligheter i økonomien og pengeverdiene sank. Ved årsskiftet 1813-14 hadde riksdalerens verdi blitt redusert til en tiendedel av hva den var noen måneder før. Det nye Norge fikk dermed store utfordringer med å få landets øko-

nomi i balanse. I disse årene, med ny grunnlov og nyvunnen selvstendighet fra Danmark, ble det innført et nytt økonomisk system. Enevoldstiden, da vi var i union med Danmark, var det økonomiske systemet bygd på merkantilismen. Dette var et system preget av at staten prøvde å stimulere næringsgrener via særretter og monopoler. Dette bygde på et ønske om å gi monarkiet som helhet en gunstig betalingsbalanse. Av særretter som ble gitt var cirkumferenser (privilegieområder) knyttet til næringer og bedrifter. Cirkumferensordningen var en konsesjon både på naturherligheter og på bondens arbeidskraft. I etterkant av den nye grunnloven som kom i 1814, kom det også flere nye lover. Den nye lovgivningen var bygget på ideen om økonomisk liberalisme. Der enevoldsstaten var preget av vilkårlige inngrep og løpende kontroll, var idealene for den nye forfatningen bygd på rettsidéen og tanken om forhåndsbinding. Samtidig vokste det fram behov for finansiering av statlige fellesoppgaver. Dette gjorde at privat eiendom måtte registreres og beskattes på en ny måte. Det ble derfor et behov for å klargjøre skattegrunnlaget og å få en ny og bedre matrikulering av eiendommene. Dette var også en periode med flere uår, og særlig 1770-åra var år preget av sjukdom og epidemier. Blodsotten herjet og også unge mennesker måtte gi tapt da sotten tok dem.

Denne artikkelen handler om Nord-Østerdalen på Nicolai Hersleb Ramms tid, altså fra 1785 til 1830. Med Nord-Østerdalen menes her de nåværende kommunene: Os, Tolga, Tynset, Alvdal, Folldal og Rendalen. På Ramms tid omfattet dette tinglagene Tolgen, Tynset, Kvikne og Rendalen. Alvdal og Nedre Folldal hørte til Tynset, mens Øvre Folldal sognet til Lesja tinglag. Deler av nåværende Engerdal kommune

Folldalsverket kjøpt av Kobbervirket på Røros. Tømmeret fra skogene i Rendalen ble, for en stor del, solgt til sagbrukene nedover i vassdragene i stedet for å gå til framstilling av kull.

Eiendomsstrukturen utviklet seg forskjellig i bygdene i Nord-Østerdalen. Om en tar Tynset og Ytre Rendal som eksempler, kommer denne forskjellen tydelig fram. Den tidlige historien var felles, her som ellers i landet. Fra først å være kirkegods fram til reformasjonen, ble de fleste eiendommene krongods. Da kongen måtte selge ut eiendommene sine i 1660-åra, ble det meste av garder, skog og utmark solgt til proprietærer og til de store kjøpmannshusene. I Ytre Rendal var det Hafslund ved Sarpsfossen som ble eiere av mange garder. I Tynset ble Anders Lossius en betydelig eier. Anders Lossius og kona var barnløse. Arvingene bodde utenbygds og ville heller gjøre arven om i penger. Så da Lossius døde i 1721, ble en rekke eiendommer solgt. Resten ble solgt da enka døde i 1737. Da så mange eiendommer ble solgt samtidig, ble prisene lave og de som før hadde bygslet eiendommene kunne kjøpe og bli selveiere. I 1760 var hele 91 prosent av eiendommene i Tynset bondegods. De resterende 9 prosent var kirkegods. Som tidligere nevnt, var oppdeling av gardene en måte å møte generasjonsskifter og befolkningsøkning på. For selveiere var dette en mulighet. Historien om salgene av eiendommene i Tynset var kanskje et spesielt tilfelle, men heller ikke i de andre nord-østerdalsbygdene viste kjøpmannshusene så sterk iver etter å bli sittende med eiendommene.

I Rendalen derimot, og spesielt i Ytre Rendal, tok det lengre tid før leilendingene fikk mulighet til å bli selveiere. Dette var «trelasthandlerenes tømmertrakter», som Eilert Sundt kalte det da han kom nordfra

fra «Røros kuldistrikt» til Rendalen noen år senere. Kjøpmannshusene ved utløpet av Glomma vurderte skogene ut fra verdi for sagbrukene og for eksport. For dem hadde skogene i Rendalen større verdi enn i bygdene lengre nord og de var mindre villige til å gi slipp på eiendommene sine her. De som var leilendinger hadde dermed ikke samme mulighet til å dele opp eiendommene, slik som selveierne hadde. Generasjonsskifter ble gjerne ordnet ved at yngre sønner fikk rydde jord og sette opp husvære på eiendommen, mot at de hjalp den eldre broren som var bruker på garden. Det ble altså opprettet husmannsplasser.

Også skoginspektøren og hans familie fikk føle de harde økonomiske tidene. I sine erindringer reflekterte han over sin egen lønn: Før krigen kunne han kjøpe 110 tønner bygg fra Hedmarken. I 1810 kunne han kjøpe bare 5 tønner. Da han kom til Tynset, kjøpte han garden Moen, senere kalt Ramsmoen etter skoginspektøren. Men de harde økonomiske forholdene gjorde at han måtte selge garden i 1810. Han solgte til Petter Nilsson Eide for 1.600 riksdaler. Løsøreauksjon gjorde at han greide å kvitte seg med det meste av gjelden. I salget var det lagt inn betingelser om boret og kontraktfestet avtale om føring av hest. Det fantes også bestemmelser om matvarer for familien, som f.eks. en porsjon melk etter inngått kontrakt. Norgesvennen og lederen for rentekammeret, Christian Ditlev Frederik Reventlow, besøkte Nord-Østerdalen og Tynset i 1811. Han gav Ramm støtte i hans beklagelse over dårlige lønnsforhold og betingelser. Det hjalp Ramm litt at han fikk et ekstragratiiale fra rentekammeret i årene 1811-1813 og fra regjeringen 1813-1815.

Da Nicolai Hersleb Ramm ble beskikket til inspektør for Røros – og Frederiks Gaves Verk, tok han over etter Johan Georg



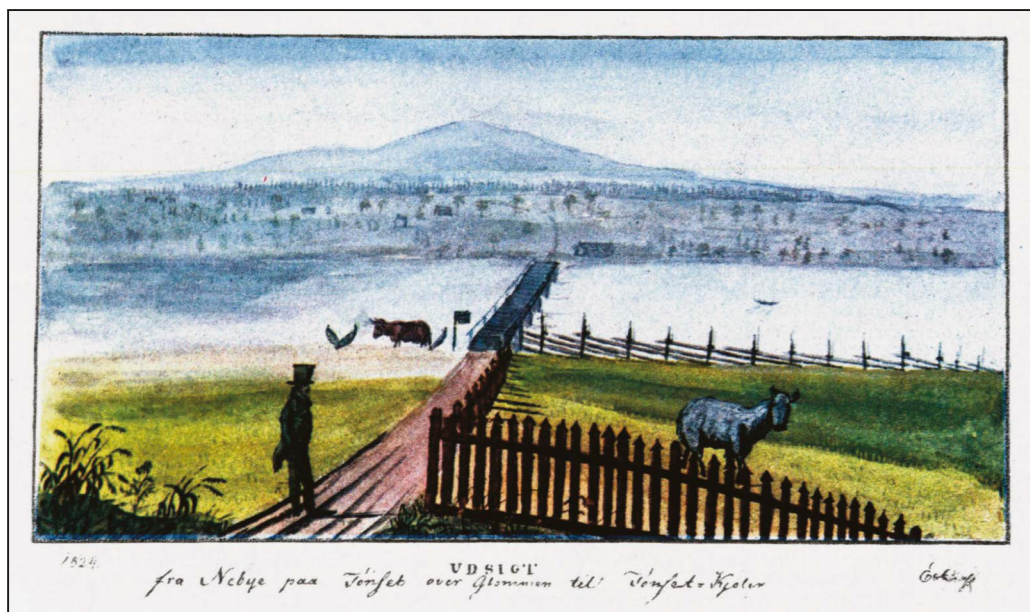
Fasterloftet på Ramsmoen, Tønset. Omtales i Nicolai Ramm Østgaards En Fjeldbygd. Akvarell av Henrik Mathiesen 1890. Tilhører Gunnerus - Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket.

Hummel. Ramm fikk i tillegg i oppgave å føre tilsyn med skogene i Vingelen, Tolga, Dalsbygda, Os og Øvre Rendal. Fra 1818 ble embetet utvidet til også å gjelde det nordlige distriktet, med Dragaas Allmenning. Skoginspektøren hadde en vanskelig posisjon, da han hadde i oppgave å være et offentlig skogoppsyn, samtidig som det var bergverkene som betalte lønna hans.

En viktig oppgave for skoginspektøren var å lage en fordeling over hvor skogsvirket til Follidal og Røros Kobberverk skulle hentes fra. Verkene oppgav først behovet for skogsvirke for kommende år. Skoginspektørens jobb var å fordele hogst av røstved og brenning av kull til områder der det var skog å avvirke og mellom de skattepliktige gardbrukerne. De som hadde høyest matrikkelskyld og største garder fikk størst kvantum. Han hadde også ansvar for at ressursene ble effektivt utnyttet. Den nye skoginspektøren hadde i tillegg mange andre

oppgaver å ta fatt i. Han la ned et viktig arbeid i å få en felles standard på korgene som ble brukt til å frakte kull. Ofte var disse korgene altfor små. Det ble kjørt kull helt fra sør i Alvdal til smeltehyttene til Røros Kobberverk og den lange veien gav tillegg i prisen for de som kjørte. Men det ble fusket en del med avstandstillegget, og Ramm måtte sette inn kontrolltiltak for å få bukt med dette.

Dette var nødsår og mange måtte ty til barkebrød. Det var den unge furuskogen som var best egnet for barkeflåing og dette førte til ødeleggelse av skogene. Etter en forordning, fra helt tilbake på 1600-tallet, var bergverkene forpliktet til å skaffe arbeiderne proviant. Nødsårene førte til en ny forordning i 1784. Denne gav bøndene i Tynset og Tolga prestegjeld samme rettigheter som arbeiderne ved gruvene til å hente korn fra provianthuset ved kobberverket. Proviantskriveren forskutterte på



En samtidig skisse fra Tynset. «Udsigt fra Nebye på Tønset over Glommen...». Tegnet av Mathias Wilhelm Eckhoff 1824. Utgitt i *Reisebok og skisser: fra reiser i 1826 og nærmeste år gjennom deler av Østlandet, Vestlandet og Trøndelag*. 1964.

eget ansvar. I 1786 var det fullstendig kaos på provianthuset på Røros. Det lå til skoginspektørens oppgaver å skrive ut sedler til bøndene som de kunne vise fram da de kom til provianthusene for å hente ut matvarer på forskudd. Disse sedlene skulle vise kullbruksrettighetene, eller hvor mye kull den enkelte hadde rett til å levere. Dette var igjen utgangspunktet for hvor mye varer de kunne hente ut fra provianthuset. Noe som gav grunnlag for strid mellom skoginspektør Ramm og Røros Kobberverk, var at Ramm fordelte kullbruksrettighetene likt, uavhengig av størrelsen på gardene. Rørosverket forlangte at Ramm bare skulle fordele kulleveranser til folk som Rørosverket holdt for å være kredittverdige.

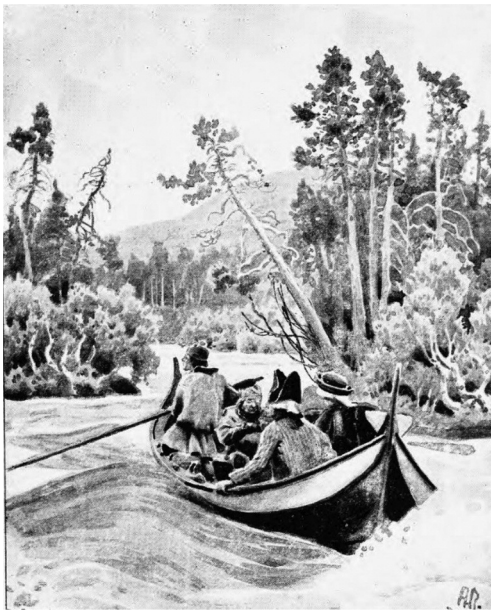
I 1798 ble det bestemt at Ramm skulle reise fra bygd til bygd og ta imot frivillige tilbud. Dette fungerte ikke og det ble nødvendig å finne annen en løsning for de store

problemene knyttet til de utestående fordringene ved provianthuset. Gjennom et vedtak i generalforsamlingen for Røros Kobberverk i 1803, ble det bestemt at direktøren og to ansatte menn skulle dra rundt i bygdene rundt Røros. Direktøren og hans menn drog rundt og fortalte bøndene at kobberverket kunne innskrenke og greie seg med egne husmenn og lojale folk. Men samtidig tilbød kobberverket at fordringene ville frafalle dersom det ble inngått nye kontrakter på kjøring og leveranse av kull på 25 år til «Felles Sikkerhed og Fornøyelse». I etterkant av dette kom krigsårene med økte priser, men bøndene var bundet til prisene i de inngåtte kontraktene.

I distriktet hvor Ramm var skoginspektør, var all skog privat eiendom, om en så bort fra statsallmenningen ved Femund. Og i den private skogen hadde Ramm

ingen myndighet hjemlet i lov. Mye av privatskogen var sameieskog innenfor bygdene. Også Ramm så på deling av sameieskogen mellom gårdeierne som en mulighet til å hindre rovhogsten. Skogdelingen gav også en bedre mulighet for kontroll og inndelingen gjorde det lettere å få orden på opprensingsarbeid. Topp, vindfall, tørt og røtter ble samlet inn for kull-produksjon. Det ble oppnevnt en voldgiftsnemd på 14 personer med Ramm som formann. Oppdelingen i Lille-Elvdalen (Alvdal) var allerede påbegynt da Ramm kom til Nord-Østerdalen. Men i Tynset, Tyllidalen, den delen av Øvre Rendal som sognet til Glomma-dalføret, Os-bygdene og Vingelen foretok Ramm oppdeling av de tidligere fellesskogene. Oppdelingen ble gjort etter hvilken matrikkelskyld de enkelte gardene hadde.

Nydyrking og bureising var ett av tiltakene for å møte den sterke befolkningsvek-



Fra båtferden nedover Barduelva under Ramms befaring i 1789. Illustrasjon av Andreas Bloch i Norske historiske Fortællinger. [2] fra 1896.

sten på slutten av 1700-tallet. I 1752 kom det en forordning om at rydningsmenn i kongeallmenning, bygdeallmenning eller på jord som ikke var skyldsatt, skulle få bygselseddel av fogdene og få frihet for skatter, byrder og avgifter i 10 år. I Rendalen var det mange som drog østover og etablerte seg som rydningsmenn i Engerdal, eller «Rendalen Fjelldistrikt» som det da het. I Tynset og i nåværende Alvdal hadde de ikke disse mulighetene. Det var liten tilgang på ny dyrkingsjord og det var allerede en sterk utnyttning av de tilgjengelige ressursene i landbruket. Men det åpnet seg en annen mulighet. Fogden i Senja og Troms, Jens Holmboe, hadde kontaktet rentekammeret. Han hadde «oppdaget» et område som til da ikke hadde fast bosetting, Bardu og Målselv. Han så store muligheter til nydyrking og bosetting i dette området. Dette resulterte i at rentekammeret oppnevnte skoginspektør Ramm til å foreta en befaring sammen med Holmboe i 1789. Tilbake på Tynset fortalte Ramm om den gode dyrkingsjorda, de store skogene og det rike fisket. Fra Nord-Østerdalen drog etter hvert noen hundre mennesker nordover.

Enkelte har trukket direkte sammenheng mellom Stor-Ofsen, den store regnflommen som rammet Østerdalen og Gudbrandsdalen i 1789, og flyttingen nordover. Riktignok ble mange gardsbruk rammet, bare i Tynset 47. Her gikk også 71 hester, 405 storfe og 961 småfe med i regnflommen. Men hovedårsaken til fraflyttingen var krisene som rammet bergverkene omkring 1800 og på 1820-tallet. Nedleggelse av smeltehytter førte til arbeidsledige gruvearbeidere, bønder og husmenn. Krisene som rammet bergverkene førte til innskrenking i tjenerholdet. Dette var samtidig en tid preget av uår. Arbeid på gardene, som var blitt utført av tjenere,

stor andel av de som flyttet ut fra Nord-Østerdalen også drog til andre deler av landet.

I etterkant av grunnloven av 1814 kom en rekke nye lover. Den nye lovgivningen bygget på tanken om økonomisk liberalisme. I 1816 ble Nicolay Hersleb Ramm, sammen med to andre, oppnevnt i ny kommisjon for Røros kobberverk. Arbeidet til denne kommisjonen dannet grunnlaget for «Rørosloven», en særlov for Røros Kobberverk som kom i 1818. Men den nye loven hadde fremdeles med seg mye av tankegodset fra merkantilismen. Selv om arbeidsplikten ble borte, ble f.eks. cirkumferensen opprettholdt.

Av de spørsmål som kom opp da Norge fikk sitt nye riksstyre i 1814, var spørsmålet om forbedring av den gamle matrikkelen. Det var et ønske om en forenkling av det gamle skattesystemet. Før ble matrikkel-skylda oppgitt i ulike enheter, som salt, mel, smør og hud. Nå skulle all skyld måles i skylddaler, ort og skilling. Det ble oppnevnt distriktskommisjoner for å bestemme eien-dommenes relative verdiforhold til hverandre innenfor hvert tinglag. I hvert tinglag plukket de ut en middels stor gård som ble taksert til en viss sum, som verdien til de andre gårdene ble beregnet ut fra. Selve matrikuleringen skulle utføres av en hovedmatrikuleringskommisjon som hadde til oppgave å sammenligne de tinglagsvise verdiene for hele riket. Ramm ble oppnevnt til å være med i distriktskommisjonen for Østerdalen. I etterkant av dette ble han innkalt til både Trysil og Rendalen for å rette opp feil i verdifastsettelsen på takstgårdene.

Nicolai Hersleb Ramms virke var allsidig og mangslungent. Han engasjerte seg sterkt for å fjerne samene fra Nord-Østerdalen. Han uttalte om den samiske befolkningen: «En Menneskerace der ikke bringer Samfunnet nogen Fordel». Like fullt var

han forlikskommisær i 20 år. Han var først forlikskommisær på Tolga fra 1799 til 1808, men måtte slutte med dette da han ble innkalt til oppgaver under krigen. Han gjenopptok arbeidet fra 1818 og fortsatte til 1821. Samme år ble han forlikskommisær for Tynset. Ramm fikk borgerdådsmedaljen for sin innsats som forlikskommisær i 1821. Ramm var medlem av Det kongelige Norske Videnskabers selskab og Selskapet for Norges Vel. Det var særlig i Selskapet for Norges Vel han var aktiv og han sendte inn flere forslag til selskapet. Ramm var også aktiv på mange andre felt. Han gjorde også forsøk på å opprette kornmagasin. Han sendte inn forslag om opprettelse av bygdemagasin for Tynset, Tolga og Kvikne: 6.000 tønner bygg med båt fra Danmark til Trondheim. Bøndene skulle, mot betaling, frakte tønnene til Tynset. Magasinet skulle stå på Ramsmoen. Forslaget ble avvist da rentekammeret mente prosjektet ville gå med tap.

Dattersønnen til Ramm, Nicolai Ramm Østgaard, bodde hos besteforeldrene på Ramsmoen i barneårene. I erindringsboka *En Fjeldbygd: billeder fra Østerdalen* tegnet Ramm Østgaard et varmt bilde av bestefaren sin. Denne boka er blitt en viktig etnologisk kilde, og skoginspektøren lever videre gjennom denne. Skogdelingen i store deler av Nord-Østerdalen er også varige minner etter ham. For egen regning våger jeg å hevde at Nicolai Hersleb Ramm lever videre gjennom tanken om Nord-Østerdalen og nord-østerdøler som et fellesskap og en enhet. I en region med varierende forutsetninger og der folk fikk ulike roller i samfunnet, har alle nord-østerdøler fått sin plass i en felles historie. I denne felles historien var Nicolai Hersleb Ramm en ruvende og samlende skikkelse.

Kilder

- Aaen, Tore (1925). *Tynset: en bygdehistorie*. Oslo, s.n.
- Coldevin, Axel et al. (1963). *Enevoldstiden*. Oslo, Aschehoug.
- Dahle, H. C. (1894). *Røros kobberværk: 1644-1894*. Trondhjem, s.n.
- Granlund, Dagfinn. (1975). *Migrasjon til Bardu fra Tynset prestegjeld 1791-1845*. Tromsø, D. Granlund.
- Hodne, Fritz (1981). *Norges økonomiske historie 1815-1970*. Oslo, Cappelen.
- Kraft, Jens. (1835). *Topographisk-statistisk Beskrivelse over Kongeriget Norge: 1-3 1 : Det søndenfjeldske Norge Smaalehnenes-, Agershuus-, Hedemarkens*. Christiania, Chr. Grøndahl
- Reventlow, Christian Ditlev Frederik og Johannes Elgvin. (1955). *Min reise i Norge 1811*. Oslo, Gyldendal.
- Røst, Olaf. (1883). *Minder fra Hjembygden*. Kristiania, Olsens Bogtr.
- Sevatdal, Hans. (1985). *Forelesingar i eieendomshistorie*. Ås, Landbruksbokhandelen.
- Bækkelund, Bjørn og Kalvatn, Stig Johan (red.) (1998). *Bygdebok for Folldal: B. 4: Folldal verks historie ca. 1745-1993*. B. 4. Folldal, Folldal kommune.
- Østgaard, N. R. (1852). *En fjeldbygd: billeder fra Østerdalen*. Christiania, Feilberg & Landmark.